

**Політика та правові засади для розробки плану дій щодо
реалізації раціонального управління біоцидами
(пестицидами і дезінфікуючими засобами) в Україні**
Policy and legal framework for the development of the action plan
for implementation of sound biocides (pesticides and disinfectants)
management in Ukraine

Ольга Цигульова

Проект

**“Зміцнення потенціалу для безпечного управління біоцидів
(пестициди і дезінфікуючі засоби) для зменшення впливу на
населення в Україні”**

Strengthening Capacities for Sound Management of Biocides (pesticides and
disinfectants) to Reduce Population Exposure in Ukraine

Біоцид – хімічна речовина, що здатна знищувати або пошкоджувати **живі організми**

Біоциди розподіляються:

- за біологічною (біоцидною) дією;
- за призначенням та застосуванням;
- за хімічним складом – неорганічні сполуки; вуглеводні, галогенвуглеводні і нітросполуки; спирти, феноли та їх похідні; альдегіди, кетони, органічні кислоти та їх похідні; аміни, солі амінів і четвертинні амонієві сполуки; елементорганічні сполуки; гетероциклічні сполуки;
- за рівнем впливу.

Біоциди в даному проекті (відповідно до європейської класифікації) – групи 1 та 3:

Основна група 1: Дезінфікуючі засоби

Тип продукту 1: Біоцидні продукти для гігієни людини

Тип продукту 2: Дезінфікуючі засоби для приватної медицини та громадського здоров'я та інші біоцидні продукти

Тип продукту 3: Біоцидні продукти ветеринарної гігієни

Тип продукту 4: Дезінфікуючі засоби для харчових продуктів і кормів

Тип продукту 5: Дезінфікуючі засоби для питної води

Основна група 3: Засоби боротьби зі шкідниками

Тип продукту 14: Родентициди

Тип продукту 15: Овіциди

Тип продукту 18: Інсектициди, акарициди та продукти для боротьби з іншими членистоногими

Тип продукту 19: Репеленти та атрактанти

Відсутність у національному законодавстві визначення терміну “дезінфекційні засоби”

Постанова КМ України “Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) дезінфекційних засобів від 3 липня 2006 р. № 908 (в редакції від 28.03.2018): *у цьому Порядку терміни вживаються у значенні, наведеному в Законі України “Про захист населення від інфекційних хвороб”:*

дезінфекційні заходи (дезінфекція, дезінсекція, дератизація) - заходи щодо знищення у середовищі життєдіяльності людини збудників інфекційних хвороб (дезінфекція) та їх переносників - комах (дезінсекція) і гризунів (дератизація);

Визначення терміну “пестициди” (Закон України “Про пестициди і агрохімікати”, ст. 1)

- пестициди - **токсичні речовини**, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, **призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкоди матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб;**

Розподіл пестицидів за призначенням

За призначенням пестициди поділяють на:

- **інсектициди** — засоби боротьби з комахами,
- **акарициди** — з кліщами,
- гербіциди — з небажаною рослинністю,
- альгіциди — з водоростями,
- фунгіциди — з грибами,
- бактерициди — з бактеріями,
- молюскоциди — з равликами та слизнями,
- нематоциди — з нематодами,
- Зооциди — із шкідниками класу хребетних, а саме **родентициди** для боротьби з гризунами в приміщення, **овіациди** для боротьби з птахами, які викльовують посіви на полях, створюють перешкоди на аеродромах і автострадах, забруднюють архітектурні споруди та іхтіоциди, які використовують для знищення небажаних (так званих сміттєвих) видів риб, що значно підвищує рибопродуктивність водоймищ.

До пестицидів відносять **репеленти** та антифіданти — речовини, здатні відлякувати шкідників; **атрактанти** — притягуючі речовини, які використовують для дезорієнтації та контролю з подальшим знищенням певних видів тварин; гормональні інсектициди і хемостерилізатори — перешкоджають нормальному розвитку і розмноженню.

До пестицидів відносять речовини, котрі за механізмом дії подібні до гербіцидів: регулятори росту рослин впливають на процеси росту і розвитку рослин, дефоліанти — речовини, котрі сприяють скиданню листя, десиканти — підсушують рослини.

Передумова

1. Цілі сталого розвитку

- У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку.
- Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) та 169 завдань.
- Хоча ЦСР не включають окремої мети з досягнення хімічної безпеки, однак, питання, пов'язані з раціональним управлінням хімічними речовинами та відходами, з необхідністю зниження негативного впливу токсичних хімічних речовин на здоров'я людей і навколишнє середовище, входять складовою частиною практично в усі ЦСР.
- Україна, як й інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу **«Нікого не залишити осторонь»** було започатковано інклюзивний процес адаптації ЦСР.

Передумова

2. Стратегічний підхід до міжнародного регулювання хімічних речовин (СПМРХР)

- СПМРХР покликаний сприяти мінімізації ризику впливу **хімічних речовин на здоров'я людей та середовище їх проживання**.
- СПМРХВ має широку сферу застосування – під СПМРХР підпадають практично усі джерела токсичних хімічних речовин, які не охоплені хімічними конвенціями (Базельською, Роттердамською, Стокгольмською, Мінаматською) й або іншими міжнародними договорами.
- СПМРХР виступає в якості основного механізму міжнародного співробітництва у сфері регулювання хімічних речовин та є потужним посилом для розвитку та зміцнення національних програм з хімічної безпеки. Рішення проблем, пов'язаних зі зниженням негативного впливу небезпечних хімічних речовин на здоров'я людей і навколишнє середовище, повністю відповідає завданням української політики в галузі охорони здоров'я населення і навколишнього середовища.
- 28 вересня - 2 жовтня 2015 року в Женеві під егідою ЮНЕП відбулася 4-та сесія Міжнародної конференції з регулювання хімічних речовин (ІССМ4). Основне завдання ІССМ4 полягає в координації та сприянні виконанню СПМРХР, прийнятого у 2006 році в рамках реалізації Цілей розвитку тисячоліття. ІССМ4 стала першою політичною зустріччю з питань навколишнього середовища після затвердження Генеральною Асамблеєю ООН ЦСР, і де було сформульовано **методи досягнення цілей і завдань сталого розвитку щодо хімічних речовин на період після 2015 року**.

Передумова

3. Регламент (ЄС) № 528/2012 щодо розміщення біоцидних продуктів на ринку та їх використання (Регламент BPR)

Типи біоцидних продуктів, визначених у статті 2 (1) із Додатку V, які включено до Проекту

Основна група 1: Дезінфікуючі засоби (за виключенням засобів для чищення, які не мають біоцидного впливу)

Тип продукту 1: Гігієна людей (біоцидні засоби, які використовують для цілей гігієни шкіри і шкіра голови людей з метою їх дезінфекції).

Тип продукту 2: Дезінфікуючі засоби та засоби для боротьби з мікроскопічними водоростями, які не призначені для прямого застосування до людей і тварин.

Тип продукту 3: Ветеринарна гігієна (біоцидні засоби, що використовують для цілей ветеринарної гігієни як дезінфікуючі засоби або засоби з антимікробної функцією; біоцидні засоби, що використовуються для дезінфекції матеріалів і поверхонь, пов'язаних з розміщенням або перевезенням тварин).

Тип продукту 4: Сектор харчових продуктів і кормів (біоцидні засоби, що використовують для дезінфекції обладнання, контейнерів, приладдя для споживання, поверхонь і труб, пов'язаних з виробництвом, перевезенням, зберіганням або споживанням харчових продуктів або кормів, включаючи питну воду, для людей і тварин).

Тип продукту 5: Питна вода (біоцидні засоби, що використовуються для дезінфекції питної води для людей і для тварин).

Основна група 3: Засоби боротьби зі шкідниками

Тип продукту 14: Родентициди (біоцидні засоби, що використовують для контролю за мишами, щурами або іншими гризунами іншими способами крім відлякування або приманювання).

Тип продукту 15: Овіциди (біоцидні засоби, що використовують для контролю за птахами іншими способами крім відлякування або приманювання).

Тип продукту 16: Молюскоциди, верміциди та засоби для контролю за іншими безхребетними (біоцидні засоби, що використовують для контролю за молюсками, черв'яками і безхребетними, на які не поширюються інші типи продукції, іншими способами крім відлякування або приманювання).

Тип продукту 17: Пестициди (біоцидні засоби, що використовують для контролю за рибою іншими способами крім відлякування або приманювання).

Тип продукту 18: Інсектициди, акарициди та засоби для контролю за іншими членистоногими (біоцидні засоби, що використовуються для контролю за членистоногими (наприклад, комахами, павукоподібними і ракоподібними) іншими способами крім відлякування або приманювання).

Тип продукту 19: Речовини, які відлякують або привертають (біоцидні засоби, що використовують для контролю за шкідливими організмами (безхребетними, такими як блохи, хребетними, такими як птиці, риба, гризуни) за допомогою відлякування або приманювання, включаючи ті, які використовуються для цілей гігієни людей і ветеринарної гігієни).

Тип продукту 20: Контроль за іншими хребетними (біоцидні засоби, що використовують для контролю за іншими хребетними, крім тих, на які вже поширюються інші типи продукції даної основної групи, іншими способами крім відлякування або приманювання).

Передумова

3. Національна політика в галузі навколишнього середовища та здоров'я людей щодо біоцидів

- Національна доповідь про реалізацію національної екологічної політики, 2016.
- Щорічні доповіді НУО “Громадська оцінка процесу реалізації національної політики” (2011 – 2015).
- Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки, проект SBS, 2014.
- Щорічні доповіді про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України.
- **На жаль, до сьогодні національна політика в галузі навколишнього середовища та здоров'я людей в Україні окремо не враховує виклики та заходи щодо раціонального управління біоцидами.**

- Мінприроди України підготувало нову редакцію Стратегії державної екологічної політики до 2030 року, яка має стати інструментом зміни екологічного курсу країни на європейський. Стратегія державної екологічної політики залишатися поза політикою і є головною платформою для майбутнього сталого розвитку України. Стратегія має 35 індикаторів – чітких показників її виконання.
- 26 квітня 2018 року у ВР України за ініціативи КМ України зареєстровано проект Закону України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”, реєстр.№ 8328.
- Наступний крок - формування та втілення Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2018 – 2025 роки, який необхідно розробити та затвердити у шестимісячний строк з дня набрання чинності Закону України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”.
- **Вже сьогодні пропозиції до НПД з охорони навколишнього природного середовища на 2018 – 2025 роки щодо раціонального управління біоцидами (пестицидами і дезінфікуючими засобами) в Україні та лобювання їх включення до НПД зможуть розпочати процес створення відповідного Плану дій щодо біоцидів.**

Цілі раціонального управління біоцидами

- Захист здоров'я людей та навколишнього середовища шляхом екологічно безпечного управління біоцидами
- Уникнення шкідливого впливу біоцидів на здоров'я людей та навколишнє середовище шляхом вдосконалення законодавчої бази, моніторингу, оцінки та профілактики
- Обмеження імпорту та експорту певних біоцидів для уникнення негативних наслідків для національної економіки

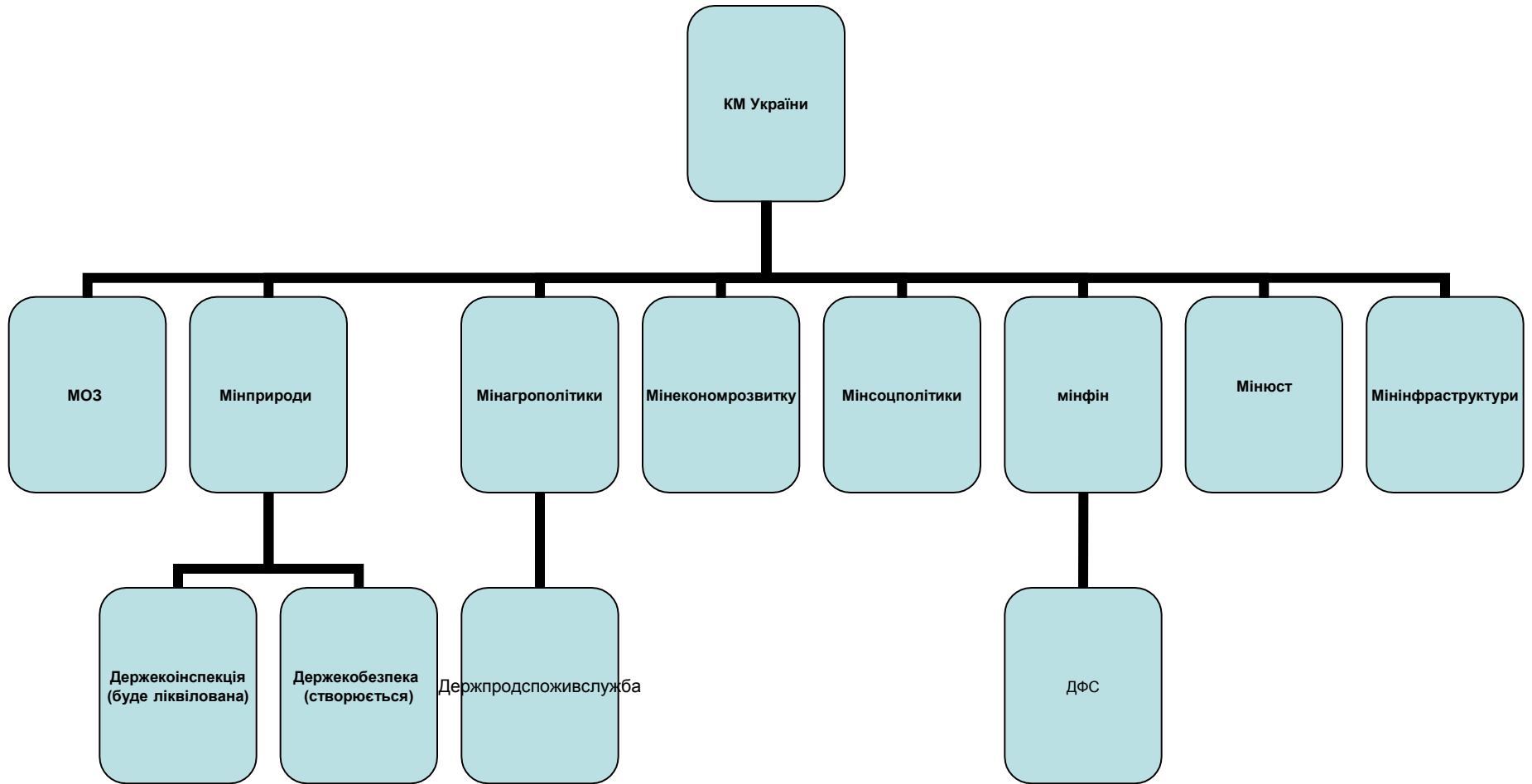
Пріоритети сектора охорони здоров'я в області регулювання хімічних речовин, включаючи біоциди:

- розробка політики та зміцнення законодавства;
- моніторинг, спостереження, оцінка ризиків і збір фактичних даних;
- нарощування потенціалу;
- наукові дослідження.

Ці пріоритети відповідають основоположним напрямками роботи в рамках СПМРХР та елементам глобального порядку денного в галузі забезпечення хімічної безпеки.

Національні пріоритети повинні визначатися на основі національної оцінки пов'язаних зі здоров'ям аспектів хімічної безпеки, особливо актуальних питань охорони здоров'я, що викликають заклопотаність, і питань політики СПМРХР, які виникають.

Головні регуляторні агенції, які відповідають за управління біоцидами в Україні

22 - 24 травня 2018 р., Київ

Роль та відповідальність головних регуляторних агенцій, які відповідають за управління біоцидами в Україні

- У главі 4 “Національного огляду поточної ситуації в галузі управління біоцидами в Україні” наведено аналіз ролі та відповідальності міністерств, агентств та інших державних установ, що приймають участь в управлінні біоцидами.
- **Висновки:**
  - 1) Відсутній єдиний орган, який би відповідав за управління хімічними речовинами, включаючи біоциди.
  - 2) На сьогодні недостатня координація між відповідними агенціями, іншими зацікавленими сторонами щодо раціональному управлінню біоцидами.

Існуюче законодавство для управління біоцидами в Україні та наявність прогалів

- У главі 3 “Національного огляду поточної ситуації в галузі управління біоцидами в Україні” наведено аналіз правових інструментів регулювання хімічних речовин, включаючи біоциди.
- **Висновки:**
  - 1) Необхідність створення окремого законодавчого акту щодо біоцидів (ЗУ, Регламент).
  - 2) Гармонізація існуючого національного законодавства з регулювання біоцидів (пестицидів та дезінфікуючих засобів) відповідно до міжнародних угод та передових практик.

Сценарій для подальших дій щодо раціонального управління біоцидами

- Внаслідок промислового та сільськогосподарського розвитку багато біоцидних продуктів знаходяться в Україні (Національний огляд поточної ситуації в галузі управління біоцидами в Україні, Глава 2).
- Наявність невизначеності типів біоцидів, що використовуються.
- Відсутня оцінка впливу та ризиків біоцидів, а також наявність альтернатив.
- Відсутня окрема законодавчо-нормативна база для регулювання поводження з біоцидами.
- Уряд недостатньо стурбований впливом токсичних хімічних речовин на здоров'я людей і довкілля та відсутністю їх регулювання в широкому діапазоні.
- Відсутній спеціальний орган для раціонального управління хімічними речовинами, включаючи біоциди та здійснення координації і співробітництва між зацікавленими сторонами.

Подальші кроки

- Національне планування розвитку
- Зміцнення законодавчо-нормативних рамок та інституційної структури
- Наявність необхідної інформації та реєстрів
- Оцінка ризиків
- Координація та співробітництво
- Поінформованість, освіта та розвиток потенціалу
- Розробка стратегії та плану дій щодо раціонального управління та сталого використання біоцидів

Елементи стратегії щодо раціонального управління та сталого використання біоцидів, які базуються на ст. 18 Регламенту (ЄС) № 528/2012

Стаття 18. Заходи, спрямовані на стале використання біоцидних продуктів

Регламент надає внесок в стале використання біоцидних засобів, включаючи потребу введення додаткових заходів, зокрема, для професійних користувачів, скорочення ризиків біоцидних продуктів для здоров'я людей, здоров'я тварин та навколишнього середовища, а саме:

- а) просування кращих практик як способу скорочення використання біоцидних засобів до мінімуму;
- б) застосування найефективніших підходів для моніторингу використання біоцидних продуктів;
- в) розробка та застосування інтегрованих принципів боротьби з шкідниками з використанням біоцидних продуктів;
- г) оцінка ризиків при використанні біоцидних продуктів в окремих сферах: школи, робочі місця, дитячі садки, місця загального користування, центри по догляду за людьми похилого віку або зони, що розташовані поблизу від поверхневих або ґрунтових вод, і, якщо необхідно, вживання додаткових заходів, які спрямовані на усунення цих ризиків;
- д) врахування ефективності роботи обладнання, яке використовують при застосуванні біоцидних продуктів в умовах їх сталого використання.

Просування кращих практик як способу скорочення використання біоцидних засобів до мінімуму

Існує широкий спектр практик, механізмів та документів, які можна вважати найкращими практиками, і які за категоріями можна розподілити наступним чином:

- Руководства (Guidance) та інші документи про найкращу практику.
- Стандарти Європейського комітету зі стандартизації (CEN) та стандарти Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).
- Економічні стимули.
- Регуляторні механізми, включаючи обов'язкові стандарти.
- Інформаційні механізми для широкої громадськості або для фахівців та бізнесу (листівки, веб-сайти відповідальних органів, галузевих асоціацій, неурядових організацій тощо).

Застосування найефективніших підходів для моніторингу використання біоцидних продуктів

- Цей моніторинг потребує збору **даних про використання** біоцидних продуктів, але на сьогодні, на жаль, цих даних дуже мало. Існуючі дані в основному обмежуються **даними продажу**, а не даними про фактичне використання. Також відомо, що в країну потрапляє велика кількість контрафактної продукції (ФАО, Інтерпол: Четверть пестицидів на ринку України – контрафакт; groportal.ua/news/ukraine/fao-chetvert-pestitsidov-na-rynke-ukrainy-kontrafakt/; gropravda.com/news/chimiya-dla-pochvy/9271-interpol-i-fao-obespokoeny-oborotom-nezakonnyh-pesticidov-v-ukraine)
- **Можливий спосіб реагування на цю потребу – створення та прийняття нормативно-законодавчого акту щодо збору та обробки статистичних даних про використання біоцидів та ведення національного реєстру біоцидних продуктів.**

Розробка та застосування інтегрованих принципів боротьби з шкідниками з використанням біоцидних продуктів

- Директива 2009/128 / ЄС від 21 жовтня 2009 року встановлює правові основи дій Співтовариства для досягнення сталого використання пестицидів. В статті 14 та Додатку III Директиви визначені загальні принципи інтегрованого управління пестицидами (IPM), які можуть мати значення й для біоцидних продуктів, а саме: стаття 4 “Національні плани дій”, стаття 5 “Навчання”, стаття 6 “Необхідні умови реалізації пестицидів”, стаття 7 “Інформація та поінформованість”, стаття 8 “Випробування устаткування, яке застосовується для внесення пестицидів”, стаття 9 “Розпилення з повітря”. Слід зазначити, що держави-члени ЄС гарантують встановлення заборони на розпилення пестицидів з повітря за винятком певних умов.
- Міжнародний Кодекс поведінки в області управління використанням пестицидів ФАО (в редакції 2013 р.) (<http://www.fao.org/3/a-i3604r.pdf>) встановлює добровільні стандарти поведінки для всіх державних і приватних організацій, що займаються управлінням пестицидами або діяльністю, що пов'язаних з таким родом діяльності, особливо у випадках неадекватності або відсутності національного законодавства з регулювання пестицидів.
- На сьогодні чинне законодавство України в низці позицій не відповідає положенням Директиви 2009/128 / ЄС та Міжнародному Кодексу ФАО та потребує приведення його у відповідність з вищезазначеними документами.
- Через велику кількість та різноманіття біоцидних продуктів експерти радять адаптувати принципи IPM до конкретних типів біоцидних продуктів в якості частини розробки передової практики для кожного типу продукту. Принципи IPM найбільш підходять для адаптації до родентицидів (тип продукту 14) та інсектицидів (тип продукту 18).

Оцінка ризиків при використанні біоцидних продуктів в окремих сферах (школи, робочі місця, дитячі садки тощо)

- Аналіз певних типів біоцидних продуктів в державах-членах ЄС показав, що більшість активних речовин, які містять ці продукти, вже схвалені відповідно до регламенту BPR, а будь-які ризики для конкретних областей усуваються за допомогою обмежень використання, встановлених в умовах схвалення активної речовини або дозволів на біоцидні продукти.
- Якщо для забезпечення належного застосування заходів зі зменшення ризику будуть потрібні подальші заходи, то вони можуть в значній мірі залежати від заходів зі збільшення поширення інформації для кінцевого користувача та зміцнення освіти і професійної підготовки.
- **Наявність державної реєстрації активних речовин в біоцидних продуктах та дозволів на їх використання, адаптація та поширення відповідної інформації для кінцевого користувача, зміцнення освіти і професійної підготовки – основа для створення системи оцінки ризиків при використанні біоцидних продуктів в Україні.**

Роль підвищення продуктивності обладнання, призначеного для застосування біоцидних продуктів

- Проектування, будівництво та технічне обслуговування обладнання для застосування біоцидних продуктів відіграють значну роль в зниженні негативних ефектів біоцидів на здоров'я людей та навколишнє середовище. Невідповідне або погано налаштоване обладнання може стати причиною небажаних втрат біоцидних продуктів або їх надмірного використання, що призводить до непотрібного високого рівня експозиція.
- З огляду на величезну різноманітність біоцидних продуктів та сфер їх використання, слід зазначити, що встановлення вимог до цього обладнання потребує дуже істотною роботи в умовах невизначеною вигоди. Крім того, якщо будуть потрібні конкретні обмеження, це можна було б зробити в кожному конкретному випадку за допомогою конкретних умов, включених в схвалення активної речовини або дозволу на біоцидні продукти, а не нав'язувати конкретні вимоги до машин або обладнання.
- Перші кроки - огляд ринку обладнання, призначеного для застосування біоцидних продуктів і яке використовується сьогодні, наявність критеріїв його якості та процедури контролю.
- Нове обладнання повинно бути спроектовано у відповідності до конкретних критеріїв проектування для забезпечення високого рівня захисту користувачів та навколишнього середовища.

Дякую за увагу!

22 - 24 травня 2018 р., Київ